

ЩОДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕНЬ ПОЛІТИЧНОЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

З початком впровадження демократичних принципів (народного суверенітету, рівності) та інститутів (таких як вибори, референдум) в Україні гостро постало питання відповідальності суб'єктів владних повноважень. Однак, як зазначає Ю. М. Тодика, «безконфліктна модель розвитку суспільних відносин, яка панувала у 80-х роках, не спонукала до наукових пошуків причин появи і вирішення конфліктів у політико-правовій сфері. Видавалося, що за соціалізму існують тільки неантагоністичні суперечності, а тому керівництво багатьох країн СНД виявилось безсилим перед розв'язанням конфліктів у, насамперед, державно-правовій сфері». Наразі Україна знаходиться на шляху власного становлення, під час якого необхідно вирішити багато проблем (низький рівень політико-правової культури, формалізованість законодавства, централізованість влади та ін.). Значна кількість вчених займались дослідженням питань конституційно-правової та політичної відповідальності, однак єдиного консенсусу щодо їх співвідношення так і не було досягнуто. Найбільш антагоністичними є погляди стосовно сфери існування вказаних різновидів відповідальності. Як правило це пов'язано з тим, що окремі науковці виділяють дві форми конституційно-правової відповідальності – ретроспективну та позитивну (активну). Останню визначають як регулятора суспільних відносин на даний момент та в майбутньому (Б.Л. Назарова), чи як відповідальність, що реалізує стимулюючу функцію права (М.А. Краснов). Деякі вчені намагаються об'єднати ці дві категорії в одне діле (О.В. Мельник, К.С. Бельський). Існує й позиція, що позитивна відповідальність – самостійний вид відповідальності (О.Е. Лейст). Доволі поширеною є думка, що позитивний аспект конституційно-правової відповідальності належать до політичної системи, тому й іменується політичною відповідальністю (М.І. Піскотін, І. А. Кравец, В. І. Кафарський). Така

позиція зводиться конституційно-правову відповідальність до невідповідності політичним настроям суб'єкта, який уповноважений притягувати до відповідальності. Хоча насправді вона може реалізовуватись і внаслідок порушення моральних норм, втрати довіри з боку народу (адже довіра народу, на думку Ю. Г. Барабаша, є однією із важливих складових демократичної системи організації влади в сучасних країнах) та ін. Виникає питання – якщо позитивна (активна) форма конституційної відповідальності має політико-правовий характер, тісно перетинається з мораллю, довірою та іншими суб'єктивно-оціночними категоріями, то чи можна вважати її юридичною? На нашу думку те, що більшість вчених називають позитивною (активною) формою конституційно-правової відповідальності є своєрідним юридичним уособленням політичної відповідальності. Однак ми не вважаємо, що її можна віднести до юридичної відповідальності в чистому вигляді, оскільки вона не відповідає ряду ознак останньої (наявність вини, протиправного діяння та ін.). Політична відповідальність пов'язана з можливістю приймати політичні рішення, конституційно-правова – з конституційним статусом відповідного суб'єкта. У зв'язку з тим, що сфера політики охоплює діяльність вищих державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, досить часто наведені ознаки поєднуються в особі одного органу чи посадової особи. Проблема загострюється й внаслідок того, що термін «конституційно-правова (конституційна) відповідальність» не знайшов свого яскравого вираження в українському законодавстві (він згадується в рішенні Конституційного Суду України від 13.01.2009 №1 – рп/2009, однак безпосередньо в конституції чи законах - відсутній), хоча її норми закріплені в законодавстві (наприклад припинення повноважень члена дільничної, окружної виборчої комісії внаслідок одноразового грубого порушення законодавства про вибори). Тому стосовно конституційної відповідальності доцільно згадати Кондрашова А.А., який зазначає: «Якщо санкція і процедура її застосування закріплена в законі, то немає причин вважати її не юридичною». Оскільки конституційно-правова відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, значить вона може мати вираження лише в ретроспективному аспекті, адже вимагає наявності вини у вчиненні конкретних, юридично визначених правопорушень та має наслідком застосування санкцій до особи чи органу, який наділений відповідним конституційним статусом. В свою чергу політична відповідальність завжди пов'язана з можливістю прийняття політичних рішень та наявністю контролюючої інстанції, яка може впливати на підконтрольного суб'єкта на основі вільних дискреційних повноважень. Однак, як зазначає В. О. Лучин, «всяка політична відповідальність якщо й співвідноситься по яким-небудь параметрам з Основним Законом, не може йому протирічити й існувати незважаючи на конституційну відповідальність». Тому проявом політичної відповідальності можуть бути висловлення недовіри Кабінету міністрів України, відкликання депутата (законопроект №2307 від 15.02.2013 пропонується закріпити в Україні можливість відкликання народного депутата) та інші заходи. Продемонструвати відмінність між політичною та конституційною відповідальністю можна на прикладі відставки голів окремих держав. Так, в Україні, імпічмент Президента можливий лише у разі вчинення ним державної зради чи іншого злочину, та вимагає участі спеціальних слідчих, прокурорів, Конституційного та Верховного судів України, Верховної ради України. В свою чергу у таких країнах як Румунія, Ісландія, Австрія, кінцевою інстанцією, яка наділена компетенцією усунути голову держави зі своєї посади, є народ, що реалізує вказані повноваження шляхом референдуму чи народних зборів.